

1945-1991 YILLARDA O‘ZBEKISTON SSRDA AXOLIGA KO‘RSATILGAN TIBBIY TA‘MINOT, MUAMMO VA ZIDDIYATLAR

Ibragimov Sardor Bazarovich

*Xiva shaxar Prezident maktabi qoshidagi 1-son ixtisoslashtirilgan maktabi
o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada 1945-1991 yillarda O‘zbekiston SSR hududida aholining tibbiy ta‘minlanishi masalasi nazariy jihatdan tahlil qilindi. Ikkinchi jahon urushi tugaganidan to‘ Sovet Ittifoqi parchalanishi davrigacha bo‘lgan davrda respublikada Semauko tibbiy tizimi asosida tashkil etilgan sog‘liqni saqlash sohasining rivojlanish xususiyatlari o‘rganildi. Maqolada davlat sog‘liqni saqlash dasturlarining ijobiy tomonlari hamda ularning amalga oshirilishidagi asosiy muammolar ko‘rib chiqildi. Respublikada tibbiy xizmatlar infratuzilmasining qurilishi, kadrlar tayyorlash tizimi, profilaktika va davolash ishlari tashkili masalalari batafsil tahlil qilindi. Tibbiy ta‘minotning shahar va qishloq joylari o‘rtasidagi nomutanosiblik, moddiy-texnik bazaning zaif rivojlanganligi, kadrlar taqchilligi kabi asosiy ziddiyatlar aniqlandi. O‘zbekiston SSR sog‘liqni saqlash sohasi rivojida Markaziy Osiyoning boshqa respublikalari bilan taqqoslash o‘tkazildi.*

Kalit so‘zlar: *O‘zbekiston, tizimi, sog‘liqni saqlash, tibbiy ta‘minot, profilaktika, qishloq tibbiyoti, kadrlar tayyorlash, ijtimoiy tibbiyot*

Kirish

Sovet Ittifoqi tarkibidagi respublikalarning sog‘liqni saqlash tizimlari XX asrning ikkinchi yarmida o‘ziga xos rivojlanish yo‘lini bosib o‘tdi. O‘zbekiston SSR ham ushbu jarayondan chetda qolmadi va 1945-1991 yillarda respublika aholisining tibbiy ta‘minlanishi sohasida sezilarli o‘zgarishlar yuz berdi.

1945-yil Ikkinchi jahon urushi tugashi bilan O‘zbekiston SSR sog‘liqni saqlash tizimi yangi bosqichga kirdi. Urush davrida yaralangan sog‘liqni saqlash infratuzilmasini tiklash, aholining tibbiy xizmat ehtiyojlarini to‘liq qondirish va zamonaviy tibbiy texnologiyalarni joriy etish muhim vazifalar sifatida belgilandi.

Nikolay Aleksandrovich Semashko nomi bilan bog‘liq bo‘lgan sovet tibbiy tizimi O‘zbekiston SSRda ham qo‘llanildi. Bu tizim davlatning sog‘liqni saqlash sohasidagi monopoliyasi, bepul tibbiy xizmat, profilaktikaga ustuvorlik berish va markazlashtirilgan boshqaruv printsiplarini o‘z ichiga oldi.

Tadqiqotning maqsadi 1945-1991 yillarda O‘zbekiston SSRda tibbiy ta‘minotning asosiy xususiyatlarini ochib berish, ushbu davrdagi muammolar va ziddiyatlarni tahlil qilish hamda tibbiy xizmatlar rivojida erishilgan yutuqlar bilan mavjud kamchiliklarni solishtirish hisoblanadi.

Asosiy qism

Sovet sog‘liqni saqlash tizimi N.A.Semauko tomonidan ishlab chiqilgan printsiplar asosida tuzildi. Semauko tizimi o‘z davri uchun mantiqiy va tejankor model bo‘lib, sovet

fuqarolarining sog‘ligini yaxshilashga sezilarli hissa qo‘shdi. Bu tizimning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat edi:

Birinchidan, davlatning sog‘liqni saqlash sohasidagi to‘liq monopoliyasi va markazlashtirilgan boshqaruv tizimi o‘rnatildi. Barcha tibbiy muassasalar davlat mulki hisoblanib, ularning faoliyati yuqori organlarga bo‘ysundirildi.

Ikkinchidan, barcha fuqarolar uchun bepul tibbiy xizmat ko‘rsatish prinsipi e‘lon qilindi. Bu printsip bo‘yicha har bir sovet fuqari o‘z mol-mulki va ijtimoiy mavqeidan qat‘iy nazar, barcha tibbiy xizmatlardan bepul foydalanish huquqiga ega edi.

Uchinchidan, davolashdan ko‘ra profilaktikaga ustuvorlik berildi. Sovet Ittifoqi nafaqat davolashga, balki profilaktika usullariga ham katta e‘tibor qaratdi. Asosan venerik kasalliklar, alkogolizm va sil kasalligiga ixtisoslashgan dispensarlar keng tarmoq yaratildi.

To‘rtinchidan, tibbiy xizmatlarni aholining barcha qatlamlariga yetkazish va geografik jihatdan teng taqsimlash maqsad qilib qo‘yildi.

1945-1960 yillardagi tiklanish davri

Ikkinchi jahon urushi tugaganidan keyin O‘zbekiston SSRda sog‘liqni saqlash tizimini tiklanish va rivojlantirish ishlari boshlandi. Bu davrda respublikada tibbiy muassasalar tarmog‘ini kengaytirish, kadrlar tayyorlash va aholining tibbiy ta‘minlanishi darajasini oshirish ustida faol ishlar olib borildi.

1945-1950 yillarda O‘zbekiston SSRda kasalxonalar soni sezilarli darajada ko‘paytirildi. Respublika markazida va viloyatlarda yangi tibbiy muassasalar qurildi, mavjud kasalxonalar kengaytirildi va zamonaviy tibbiy asbob-uskunalar bilan jihozlandi.

Kadrlar tayyorlash sohasida ham muhim ishlar amalga oshirildi. Toshkent tibbiyot instituti va boshqa oliy o‘quv yurtlarida o‘qituvchilar soni ko‘paytirildi, yangi mutaxassislik yo‘nalishlari ochildi. O‘rta tibbiy kadrlar tayyorlash maqsadida tibbiy texnikumlar tarmog‘i kengaytirildi.

Profilaktika sohasida epidemiologik nazorat tizimi mustahkamlandi. Yuqumli kasalliklarga qarshi kurash dasturlari ishlab chiqildi va amalga oshirildi. Ayniqsa, malaryaga qarshi kurash bo‘yicha samarali tadbirlar ko‘rildi.

1960-1980 yillardagi rivojlanish bosqichi

1960-yillardan boshlab O‘zbekiston SSRda sog‘liqni saqlash sohasida yangi rivojlanish bosqichi boshlandi. Bu davrda tibbiy xizmatlar sifatini oshirish, ixtisoslashgan tibbiy yordam turlarini rivojlantirish va zamonaviy tibbiy texnologiyalarni joriy etishga ustuvorlik berildi.

Kardiologiya, onkologiya, nevrologiya va boshqa mutaxassisliklarda ixtisoslashgan tibbiy markazlar tashkil etildi. Respublika kasalxonalarida yangi diagnostika usullari joriy qilindi va davolash sifati yaxshilandi.

Qishloq joylarida tibbiy xizmat ko‘rsatish tizimi takomillashtirildi. Qishloq tibbiy punktlari va sel‘sovet kasalxonalari tarmog‘i kengaytirildi. Qishloq shifokorlari va feldsherlar tayyorlash dasturlari ishlab chiqildi.

Ona va bola salomatligini saqlash sohasida alohida e‘tibor qaratildi. Tug‘ruqxonalar tarmog‘i kengaytirildi, ginekologik va pediatrik xizmatlar yaxshilandi. Bolalar kasalxonalarini va poliklinikalarini soni ko‘paytirildi.

Sog‘liqni saqlash tizimidagi asosiy muammolar

1980-yillarga yaqin Semanako sog‘liqni saqlash modelining sifati moliyalashtirish yetishmovchiligi, samarasiz xizmat ko‘rsatish tufayli pasayib ketdi. O‘zbekiston SSRda ham shunga o‘xshash muammolar kuzatildi.

Birinchi asosiy muammo tibbiy xizmatlarning shahar va qishloq joylari o‘rtasidagi nomutanosibligi edi. Sovet nazorati ostida O‘zbekiston tibbiy xizmatlari bepul edi. Biroq hukumat natijaga emas, balki foydalanish imkoniyatiga e‘tibor qaratdi, bu esa kasallik va kasalliklarga qarshi kurashda, ayniqsa qishloq hududlarida zaiflik keltirib chiqardi.

Ikkinchi muhim muammo moddiy-texnik bazaning zaif rivojlanganligi edi. Ko‘plab tibbiy muassasalar eskirgan asbob-uskunalar bilan ishlagan, zamonaviy diagnostika va davolash vositalari yetarli emas edi.

Uchinchi muammo malakali kadrlar taqchilligi bilan bog‘liq edi. Ayniqsa, qishloq joylarida shifokor va o‘rta tibbiy xodimlar yetishmovchiligi kuzatildi. Bu muammo tibbiy ta‘lim tizimining real ehtiyojlarga mos kelmasligi bilan ham bog‘liq edi.

To‘rtinchi muammo tibbiy xizmat sifatining pastligi edi. Markazlashtirilgan tizimda samaradorlikka bo‘lgan talab kam bo‘lganligi sababli, ko‘plab tibbiy muassasalarda xizmat sifati past darajada edi.

Profilaktika va ijtimoiy tibbiyot rivojlanishi

O‘zbekiston SSRda profilaktika sohasida sezilarli yutuqlar erishildi. Epidemiologik nazorat tizimi mustahkamlandi va ko‘plab yuqumli kasalliklarga qarshi samarali kurash olib borildi.

Emlash dasturlari keng ko‘lamda amalga oshirildi. Poliomielit, qizamiq, difteriya va boshqa kasalliklarga qarshi emlash ommaviy xarakter kasb etdi. Natijada bu kasalliklar bilan kasallanish holatlari keskin kamaydi.

Mehnat gigiyenasi va kasb kasalliklari profilaktikasi sohasida ham muhim ishlar qilindi. Sanoat korxonalarida tibbiy punktlar tashkil etildi, ishchilarning sog‘ligi muntazam ravishda nazorat qilindi.

Sanitariya-gigiyena nazorati tizimi rivojlantirildi. Suv ta‘minoti, kanalizatsiya va boshqa kommunal xizmatlar nazorat qilindi. Oziq-ovqat xavfsizligi va ommaviy ovqatlanish muassasalarining sanitariya holati nazorat ostida tutildi.

Tibbiy ta‘lim va kadrlar tayyorlash tizimi

O‘zbekiston SSRda tibbiy kadrlar tayyorlash tizimi bosqichma-bosqich rivojlantirildi. Toshkent tibbiyot instituti respublikaning asosiy tibbiy oliy o‘quv yurti sifatida faoliyat olib bordi.

Tibbiy institutda turli mutaxassisliklarda shifokorlar tayyorlandi. Davolash ishi, pediatriya, stomatologiya, farmatsevtika va boshqa yo‘nalishlarda mutaxassislar tayyorlash tashkil etildi.

O‘rta tibbiy kadrlar tayyorlash uchun respublika bo‘ylab tibbiy texnikumlar tarmog‘i yaratildi. Bu texnikumlarda feldsher, hamshira, laborant va boshqa o‘rta tibbiy mutaxassislar tayyorlandi.

Malaka oshirish va qayta tayyorlash kurslari tashkil etildi. Ishlab turgan tibbiy xodimlarning bilim va ko‘nikmalarini yangilash maqsadida muntazam ravishda kurslar o‘tkazildi.

Ixtisoslashgan tibbiy yordam rivojlanishi

1960-1980 yillarda O‘zbekiston SSRda ixtisoslashgan tibbiy yordam turlari sezilarli darajada rivojlantirildi. Respublika markazida va yirik shaharlarda ixtisoslashgan tibbiy markazlar tashkil etildi.

Kardiologiya sohasida yurak qon-tomir kasalliklarini davolash markazlari yaratildi. Zamonaviy diagnostika usullari joriy qilindi va yurak jarrohligining dastlabki bosqichlari amalga oshirila boshlandi.

Onkologiya sohasida saratonni erta tashxislash va davolash bo‘yicha markazlar tashkil etildi. Nurlil davolash usullari joriy qilindi va onkologik bemorlarni davolash sifati yaxshilandi.

Nevrologiya va psixiatriya sohasida ham muhim o‘zgarishlar yuz berdi. Asab kasalliklari va ruhiy buzilishlarni davolash uchun ixtisoslashgan muassasalar yaratildi.

Travmatologiya va ortopediya rivojlantirildi. Travma va suyak kasalliklarini davolash uchun maxsus bo‘limlar tashkil etildi.

1980-1991 yillardagi inqiroz davri

1980-yillarning ikkinchi yarmidan boshlab O‘zbekiston SSRda, xuddi butun Sovet Ittifoqida bo‘lgani kabi, sog‘liqni saqlash tizimida inqiroz belgilari paydo bo‘la boshladi.

Moliyaviy qiyinchiliklar tufayli tibbiy muassasalarning moddiy-texnik bazasi yanada yomonlashdi. Yangi tibbiy asbob-uskunalar xarid qilish qiyinlashdi, mavjud jihozlarni ta‘mirlash va almashtirish muammolari yuzaga keldi.

Dori-darmonlar va tibbiy materiallar yetishmovchiligi kuchaydi. Importga bog‘liq bo‘lgan ko‘plab dorilar va tibbiy asboblarni olish qiyinlashdi.

Kadrlar muammosi yanada og‘irlashdi. Ko‘plab malakali shifokorlar va tibbiy xodimlar boshqa sohalarga o‘tishga majbur bo‘ldi yoki chet elga ketdi.

Tibbiy xizmat sifati pasaydi va aholining tibbiy xizmatlarga bo‘lgan ishonchi kamayib ketdi. Natijada rasmiy bo‘lmagan to‘lovlar va "sovg‘a" berishlar keng tarqaldi.

Xulosa

1945-1991 yillarda O‘zbekiston SSRda aholining tibbiy ta‘minlanishi sohasida qarama-qarshi tendentsiyalar kuzatildi. Bir tomondan, Semauko tibbiy tizimi asosida tashkil etilgan sog‘liqni saqlash tizimi sezilarli yutuqlarga erishdi. Tibbiy muassasalar tarmog‘i kengaytirildi, kadrlar tayyorlash tizimi yaratildi, profilaktika ishlari rivojlantirildi va ko‘plab yuqumli kasalliklarga qarshi samarali kurash olib borildi.

Biroq, boshqa tomondan, tizimning o‘ziga xos muammolari ham mavjud edi. Shahar va qishloq joylari o‘rtasidagi tibbiy xizmatlar sifatida nomutanosiblik, moddiy-texnik

bazaning zaif rivojlanganligi, malakali kadrlar taqchilligi va tibbiy xizmat samaradorligining pastligi asosiy ziddiyatlar edi.

1980-yillarning oxirida esa tizimning inqirozi boshlandi va bu inqiroz 1991-yilda Sovet Ittifoqining parchalanishi bilan yanada chuqurlashdi. Natijada O‘zbekiston mustaqillik olganida sog‘liqni saqlash tizimini isloh qilish muhim vazifalardan biriga aylandi.

O‘zbekiston SSR davrida yaratilgan sog‘liqni saqlash tizimining ijobiy jihatlaridan foydalanib, muammolarini bartaraf etish va zamonaviy talablarga mos yangi tibbiy tizim yaratish mustaqil O‘zbekistonning oldida turgan asosiy vazifalar hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Алимova Д.А. Источники по истории здравоохранения Узбекистана в XX веке. – Ташкент: Фан, 1995. – 189 с.
2. Бабаджанов Б.В. Развитие здравоохранения в Узбекской ССР (1945-1985 гг.). – Ташкент: Медицина, 1987. – 234 с.
3. Валеев А.К. Система Семашко: достижения и проблемы советской медицины. – М.: Медицина, 1991. – 298 с.
4. Кадыров Ф.Н. Экономические проблемы здравоохранения. – М.: Менеджер здравоохранения, 2010. – 256 с.
5. Лисицын Ю.П. История медицины. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2008. – 400 с.
6. Мирзаев У.К. Сельская медицина Узбекистана: история и современность. – Ташкент: Медицина, 1999. – 178 с.
7. Назаров О.К. Подготовка медицинских кадров в Узбекской ССР. – Ташкент: Фан, 1983. – 145 с.
8. Рахимов А.Р. Профилактическая медицина в системе здравоохранения Узбекской ССР. – Ташкент: Медицина, 1988. – 167 с.
9. Салиев А.С. Организация здравоохранения в союзных республиках. – М.: Медицина, 1976. – 312 с.
10. Турсунов А.Т. Развитие специализированной медицинской помощи в Узбекистане. – Ташкент: Фан, 1992. – 203 с.
11. Хамраев С.Х. Медико-санитарное обслуживание населения Узбекской ССР. – Ташкент: Медицина, 1981. – 156 с.
12. Шукуров Ф.А. История медицины Узбекистана. – Ташкент: Медицина УзССР, 1984. – 278 с.
13. Юсупов Н.А. Охрана материнства и детства в Узбекской ССР. – Ташкент: Медицина, 1979. – 134 с.
14. Abdullaev B.A. Healthcare System Transformation in Uzbekistan: From Soviet Legacy to Modern Reforms. – Tashkent: Medical Journal, 2015. – P. 45-58.
15. Karimov I.A. Building the Future: Uzbekistan – Its Own Model for Transition to Market Relations. – Tashkent: Uzbekistan, 1993. – 352 p.